

การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ: แรงงานไทยในญี่ปุ่นกับแรงงานญี่ปุ่นในไทย

สุทิน สายสงวน*

บทคัดย่อ

หลายทศวรรษที่ผ่านมา มีการย้ายถิ่นข้ามชาติของผู้ใช้แรงงานอย่างแพร่หลาย แรงงานไทยจำนวนมากย้ายถิ่นออกไปทำงานต่างประเทศรวมทั้งประเทศญี่ปุ่น ขณะเดียวกันก็มีแรงงานข้ามชาติย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยรวมทั้งแรงงานญี่ปุ่น การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของการย้ายถิ่นแรงงานระหว่างประเทศทั้งสอง โดยการวิจัยเอกสาร พบว่า จำนวนแรงงานไทยในประเทศญี่ปุ่นมีมากกว่าจำนวนแรงงานญี่ปุ่นในไทยหลายเท่าตัวและแรงงานไทยย้ายถิ่นออกไปทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น ส่วนใหญ่เป็นแรงงานกึ่งฝีมือหรือไร้ฝีมือประกอบอาชีพที่คนท้องถิ่นไม่ประสงค์จะทำอีกต่อไปซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้กำลังกาย ตรากตรำ และสกปรกอันตราย ขณะที่แรงงานญี่ปุ่นที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับวิชาชีพซึ่งมีคุณภาพการต่อสังคมไทย

คำสำคัญ: แรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ, ไทย, ญี่ปุ่น, แรงงานย้ายถิ่นชาวไทย, แรงงานย้ายถิ่นชาวญี่ปุ่น

* นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

**International Labor Migrations:
Thai Migrant Workers in Japan vs. Japanese Migrant Workers in Thailand**

Sutin Saisanguan

Abstract

The aim of this article was to display some general characteristics of the international labor migrations between Japan and Thailand. The documentary research and descriptive analysis were used. The finding revealed that Japanese companies vigorously moved into Thailand in the 1980s. A thousand of Japanese migrant workers who worked for Japanese transnational corporations came to Thailand, were almost entirely professional. They were appreciative of their positive contributions. On the other hand, since 1980s there had been a hundred thousand of Thai migrant workers in Japan. They were not only semi- skilled and un-skilled labors who worked in 3D jobs-dirty, dangerous and difficult-, but also occasionally some of them were seen as illegal workers.

Key words: International Labor Migrants, Thailand, Japan, Thai Migrant Workers,
Japanese Migrant Workers

1. บทนำ

โดยทั่วไป การย้ายถิ่น หมายถึง การย้าย การเคลื่อนย้ายของบุคคล หรือกลุ่มจากที่อยู่อาศัยหนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง โดยมีเจตนาที่จะอาศัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ยาวนานพอควร¹ อีกนัยหนึ่ง การย้ายถิ่น หมายถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรข้ามเขตพื้นที่หนึ่งไปอยู่อีกพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจนทำให้ประชากรของพื้นที่ที่จากมาหรือถิ่นต้นทาง และพื้นที่ที่เข้าไปอยู่ใหม่หรือถิ่นปลายทาง เปลี่ยนไป ดังนั้น การย้ายถิ่นข้ามชาติจึงหมายถึงการเคลื่อนย้ายของบุคคลหรือกลุ่มจากประเทศหนึ่งที่เป็นถิ่นต้นทางไปยังอีกประเทศหนึ่งที่เป็นถิ่นปลายทางในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ยาวนานพอควร การย้ายถิ่นควบคู่กับสังคมมนุษย์ ธนาकरโลกระบุว่า เมื่อปี พ.ศ. 2549

(หรือ ค.ศ. 2006) คาดประมาณว่าพลโลกกว่า 180 ล้านคน หรือ ราวร้อยละ 3 ของทั้งโลก เป็นผู้ย้ายถิ่น

สำหรับการย้ายถิ่นของประชากรวัยทำงานหรือแรงงาน²ที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศอย่างถูกกฎหมายมักมีระยะเวลาที่แน่นอนและเป็นไปตามเงื่อนไขข้อกำหนดในสัญญาจ้าง ทั้งนี้ การย้ายถิ่นข้ามชาติของแรงงานมีสาเหตุสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ปัจจัยดึงดูดจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและความต้องการของตลาดแรงงานในประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมก้าวหน้า 2) ปัจจัยผลักดันหรือความกดดันทางประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การว่างงานและวิกฤติในประเทศกำลังพัฒนา และ 3) การพัฒนาเครือข่ายผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์

อนึ่ง การพัฒนาก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การคมนาคมขนส่งและการสื่อสารนำมาซึ่งกระบวนการโลกาภิวัตน์³

¹ ผู้ที่ย้ายถิ่น เรียกว่า “ผู้ย้ายถิ่น” (Migrant) มีเกณฑ์สำคัญ 2 ประการคือ “ระยะทาง” และ “ระยะเวลา” ของการย้ายที่อยู่อาศัย ประการแรก ระยะทางที่จะทำให้เรียกว่าเป็นผู้ย้ายถิ่นได้นั้น ผู้ย้ายถิ่นจะต้อง เปลี่ยนวิถีชีวิตและเปลี่ยนสังคมที่เคยอยู่เดิม ซึ่งจะต้องเปลี่ยนที่อยู่อาศัยข้ามเขตแดนทางภูมิศาสตร์ หรือเขตแดนการบริหาร อาจจะเป็นประเทศ จังหวัด เมือง อำเภอ ตำบล หรือหมู่บ้านก็ได้ ทั้งนี้ ถิ่นหรือพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นจากมาเรียกว่า “ถิ่นต้นทาง” และถิ่น หรือพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ใหม่เรียก “ถิ่นปลายทาง” ประการหลัง การย้ายถิ่นมีกรอบของเวลาที่กำหนดแน่นอน เช่น 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ดู ฐานข้อมูล ฝ่ายประชากร วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ประชากรวัยทำงานหมายถึงประชากรที่อยู่ในวัยทำงานซึ่งมีอายุระหว่าง 15 ปีถึง 59 ปี

³ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542 (หรือ ค.ศ. 1999) โลกาภิวัตน์ หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชากรโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น⁴ ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนย้ายทุนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ (เช่น การอพยพเข้าเมือง การย้ายถิ่น การอพยพจากถิ่นฐาน การอพยพ ฯลฯ) 2) ทุนการเงิน (เช่น เงินช่วยเหลือหุ้นหนี้สินและกองทุน ฯลฯ) 3) ทุนทรัพยากร (เช่น พลังงาน โลหะ สินแร่ ไม้ ฯลฯ) และ 4) ทุนอำนาจ (เช่น กองกำลังความมั่นคง พันธมิตรกองกำลังจิตอาสาร ฯลฯ) ดู เป้ไพฑูริย์ คัดจำปัญญาไทย

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นข้ามชาติ กล่าวคือ สื่อสารมวลชนข้ามชาติเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเทศทั้งหลาย การคมนาคมขนส่งทางอากาศที่สะดวกปลอดภัยในราคาประหยัด ตลอดจนความคล่องตัวทางการเมืองทำให้ประชากรของประเทศต่างๆ เดินทางไปมาหาสู่กันอย่างสะดวกมากขึ้น

นอกจากนั้นอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมโลกแบบพึ่งพาได้ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำในระดับโลก อันเนื่องมาจากประเทศต่างๆ ได้รับการกำหนดให้ผลิตสินค้าและบริการที่มีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบจึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต ทุน และเทคโนโลยี ตลอดจนการย้ายถิ่นข้ามชาติของประชากร โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติขนานใหญ่ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก

เนื่องจากของประเทศไทยตั้งอยู่ศูนย์กลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มี

ระบบเศรษฐกิจแบบเปิด มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาประเทศหลายทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยก้าวหน้าประเทศเพื่อนบ้านเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านไหลทะลักเข้ามาในประเทศไทย ยิ่งกว่านั้น การลงทุนของบรรษัทข้ามชาตินอกจากจะนำเงินมาลงทุนแล้วยังชักนำแรงงานย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในบริษัทในเครือในประเทศไทยในบางตำแหน่ง ในงานบางสาขาอาชีพที่ไม่สามารถจ้างแรงงานไทยด้วย ขณะเดียวกันช่วงดังกล่าว ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ อันเป็นผลพวงของการพัฒนาที่ขาดสมดุล เกิดความเลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรเขตเมืองและเขตชนบท รายได้ของประชากรภาคเกษตรต่ำกว่าประชากรในสาขาอาชีพอื่นๆ ค่อนข้างมาก มีผลผลักดันให้แรงงานไทยในชนบทจำนวนมากต้องย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศหรือกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ

ตาราง 1 จำนวนแรงงานไทยที่ย้ายถิ่นออกไปทำงานในต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2533-2547
(หรือ ค.ศ. 1990-2004)

(หน่วย 1,000คน)

ปี พ.ศ.	2533	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547
ปี ค.ศ.	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
จำนวน	63.2	202.3	185.4	183.7	175.4	159.6	177.7	165.0	160.8	147.8	148.6

ที่มา: ดัดแปลงจาก Huguet and Punhuing, 2005.

จะเห็นได้ว่า ตาราง 1 จำนวนแรงงานไทยที่ย้ายถิ่นที่ไปทำงานในต่างประเทศช่วง พ.ศ. 2533-2547 (หรือ ค.ศ. 1990-2004) เพิ่มขึ้น จากเดิมจำนวน 63,200 คน ในปี 2533 (หรือ ค.ศ. 1990) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเกือบ 3 เท่า ในปี 2538 (หรือ ค.ศ. 1995) หรือเป็น 202,300 คน จากนั้นมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลง แต่แนวโน้มลดลง ในปี พ.ศ. 2547 (หรือ ค.ศ. 2004) ประมาณ 1.5 แสนคน

ปัจจุบัน ไทยจึงเป็นทั้งประเทศผู้นำเข้าและผู้ส่งออกแรงงานข้ามชาติ

การวิเคราะห์แรงงานข้ามชาติในการศึกษานี้ได้จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรงงานระดับล่าง กับ กลุ่มแรงงานระดับบน โดยที่กลุ่มแรกเป็นแรงงานกึ่งฝีมือที่ถูกดึงดูดเข้ามาในเขตเมือง มหานครหรือประเทศพัฒนา อุตสาหกรรมก้าวหน้า แรงงานกลุ่มนี้จะเข้าสู่ตลาดแรงงานที่ต้องการแรงงานทักษะต่ำเพื่อทำงานบางประเภทที่คนท้องถิ่นไม่ต้องการจะทำอีกต่อไปเนื่องจากเป็นงานบริการขั้นต่ำ ได้ค่าแรงน้อย เป็นงานสกปรก หรือเป็นงานที่ใช้

กำลังกายมาก ส่วนกลุ่มหลังเป็นแรงงานระดับวิชาชีพ มีการศึกษาดี มีทักษะการทำงานสูงมักทำงานในองค์กรระหว่างประเทศหรือบริษัทข้ามชาติ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของการย้ายถิ่นแรงงานระหว่างประเทศทั้งสอง โดยการวิจัยเอกสาร แล้ววิเคราะห์เชิงพรรณนา

2. แรงงานไทยในญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นและไทยมีความสัมพันธ์ยาวนานกว่าหกศตวรรษ แต่เริ่มสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการและมีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางการทูตราว 120 ปีมาแล้ว หลายทศวรรษที่ผ่านมา แรงงานไทยย้ายถิ่นออกไปทำงานประเทศญี่ปุ่นหลายหมื่นคน โดยเฉพาะ ช่วงปี พ.ศ. 2531-2537 (หรือ ค.ศ. 1988 – 1994) จากเดิมประมาณ 6,000 คน ปี พ.ศ. 2531 (หรือ ค.ศ. 1988) เพิ่มขึ้นเป็นราว 80,000 คน ในปี พ.ศ. 2537 (หรือ ค.ศ. 1994) หรือ เพิ่มขึ้นกว่า 12 เท่าตัว ดังตาราง 2

ตาราง 2 การคาดประมาณจำนวนแรงงานไทยที่ทำงานในต่างประเทศและในประเทศญี่ปุ่นบางปี
ช่วง ปี พ.ศ. 2531-2537 (หรือ ค.ศ. 1988 – 1994)

ปี พ.ศ.	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537
ปี ค.ศ.	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
จำนวนแรงงานไทยที่ทำงานต่างประเทศ (หน่วย: 1,000คน)							
แรงงานไทยในต่างประเทศทั้งหมด	268.0	264.0	235.3	178.7	290.0	370.5	430.7
แรงงานไทยในญี่ปุ่น	6.0	4.0	4.0	25.0	76.0	100.0	80.0

ที่มา: ดัดแปลงจาก Table 3: ใน Asia Pacific Migration Research Network (APMRN).

Migration Issues in the Asia Pacific. ISSUES PAPER FROM THAILAND.

ต่อมา เมื่อปี 2548 (หรือ ค.ศ. 2005) คาดว่าแรงงานไทยเดินทางไปทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่นต่างประเทศ มีประมาณร้อยละ 10 ของแรงงานไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศทั้งหมดซึ่งคาดว่าจะมีประมาณครึ่งล้านคน ทั้งนี้ แรงงานไทยในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นแรงงานกึ่งมีฝีมือซึ่งมักเข้าทำงานในธุรกิจการก่อสร้าง ธุรกิจบันเทิงซึ่งเป็นงานอาชีพที่แรงงานชาวญี่ปุ่นในท้องถิ่นไม่ประสงค์จะทำอีกต่อไป⁴ บางครั้ง

⁴ ซึ่งรู้จักกันดี “3D Jobs” - dirty, dangerous and difficult- หมายถึง งานที่สกปรก งานเสี่ยงอันตราย และงานที่ลำบากตรากตรำ ตามลำดับ ยิ่งกว่านั้น สืบเนื่องจากต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจถดถอยให้หญิงไทยต้องกลายเป็นแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้น โดยรูปแบบเข้าประเทศจะใช้วิธีการแต่งงานกับชาวต่างชาติ พบว่าหญิงไทยที่ไปทำงานประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นปีละประมาณ 2,000 คน ซึ่งปัจจุบันในญี่ปุ่นมีหญิงไทยหลาย

แรงงานไทยเหล่านี้เข้าข่ายผิดกฎหมายอันเนื่องมาจากการอยู่อาศัยเกินกำหนดเวลาที่ได้รับอนุญาตและลักลอบทำงาน บางทีมีรูปแบบการจ้างงานเสมือนเป็นนักฝึกงานทำให้ได้รับค่าจ้างต่ำ

หมื่นคน (ไม่รวมตัวเลขกลุ่มลักลอบเข้าประเทศ) ดู การสัมภาษณ์เรื่อง “สิทธิหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ” ที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระบุว่า ช่วงเศรษฐกิจทรุดลง พบอัตราการไหลเข้าประเทศญี่ปุ่น ใช้วิธีแต่งงาน ตั้งท้องมีลูกเพื่อให้ได้วีซ่าถาวรทำงานตลอดชีพ ดู ข่าวสด วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ปีที่ 18 ฉบับที่ 6657 การศึกษาเกี่ยวกับสิทธิหญิงไทย กรณีย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ซึ่งศึกษากรณีหญิงไทยในประเทศเยอรมันและญี่ปุ่นกว่า 50 คน ของการวิจัยเชิงคุณภาพของ นางพัทยา เรือนแก้ว ประธานสมาคมธรรมา องค์การเครือข่ายหญิงไทยในเยอรมัน และนักวิจัยอิสระ “หญิงไทยในเยอรมัน-ญี่ปุ่นยอดฟุ้งปัญหาอีก.” สำนักข่าวเนชั่น. 14 กุมภาพันธ์ 2552. จาก เว็บไซต์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์

อหนึ่ง การย้ายถิ่นของแรงงานเป็นทั้งคุณและโทษขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเฉพาะตัวและทักษะในการการบริหารจัดการของแต่ละประเทศ สำหรับปัญหาอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติกรณีแรงงานไทยในญี่ปุ่น ตัวอย่างเช่น ปัญหาที่เกิดในญี่ปุ่นในฐานะเป็นประเทศถิ่นปลายทาง คือ มีเด็กเยาวชนไทยที่เป็นลูกติดแม่ถูกพาไปอยู่ญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้ว่า ในญี่ปุ่นพบเด็กไทยอายุน้อยกว่า 19 ปี ร้อยละ 10 เป็นลูกติดแม่เป็นเด็กไทยไร้สัญชาติบางคนไปอยู่นานโดยไม่ได้รับสัญชาติ ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับซึ่งในที่สุดต้องกลายเป็นกรรมกร ขณะเดียวกันก็เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศถิ่นต้นดังเช่น กรณีการย้ายถิ่นของแรงงานหญิงไทยอาจทำให้ไทยต้องสูญเสียทรัพยากรมนุษย์หรือประชากรวัยทำงานและในที่สุดไทยยังต้องแบกรับแรงงานหญิงไทยวัยเกษียณบางส่วนที่ต้องการย้ายถิ่นกลับประเทศ ซึ่งไทยต้องมีมาตรการเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดหางานให้แก่ผู้ย้ายถิ่นกลับดังกล่าว

3. แรงงานญี่ปุ่นในไทย

หลายทศวรรษที่ผ่านมา นักลงทุนญี่ปุ่นลงทุนในประเทศไทยในสัดส่วนที่สูง ปัจจุบันญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีการลงทุนโดยตรงในประเทศไทยเป็นอันดับหนึ่ง จึงเกิดการเคลื่อนย้ายทั้งเงินทุน เทคโนโลยี วัฒนธรรมการ

ทำงานและการเคลื่อนย้ายแรงงานในระดับวิชาชีพจากประเทศญี่ปุ่นสู่ประเทศไทย ทั้งนี้หากไม่นับรวมแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศเพื่อนบ้าน⁵ แล้ว พบว่า แรงงานชาวญี่ปุ่นที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาทำงานในประเทศไทยมีมากที่สุดเกินกว่าหนึ่งในห้าของแรงงานต่างชาติทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่ง แรงงานย้ายถิ่นชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยมักเป็นแรงงานระดับวิชาชีพ เกี่ยวข้องกับการลงทุนโดยตรงต่างประเทศของญี่ปุ่นในประเทศไทย มักทำงานในบริษัทในเครือของบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น ได้รับค่าจ้างจากบริษัทแม่ซึ่งมักได้รับค่าจ้างสูง และมีสวัสดิการดีเมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่น

⁵ ดู เว็บไซต์ประชาไท แรงงานข้ามชาติในสังคมไทยซึ่งประกอบด้วย 2 บทความคือ "แรงงานข้ามชาติในสังคมไทย (1) : การย้ายถิ่นของผู้ลี้ภัย ความผูกพันกับสังคมไทย" กับ "แรงงานข้ามชาติในสังคมไทย (2) : อนาคตทางชาติพันธุ์ มายาภาพที่แรงงานข้ามชาติถูกตีตรา" เขียน โดย อติสร เกิดมงคล แห่ง Advocacy and Research Officer, International Rescue Committee–Thailand

ตาราง 3 จำนวนชาวญี่ปุ่นที่อาศัยในไทยบางปี ช่วงปี พ.ศ. 2518-2548 (หรือ ค.ศ. 1975-2005)

(หน่วย: 1,000คน)

ปี พ.ศ.	2518	2523	2528	2533	2543	2544	2545	2546	2547	2548
ปี ค.ศ.	1975	1980	1985	1990	2000	2001	2002	2003	2000	2005
ค น (จำนวน)	5.9	6.4	7.8	14.3	21.1	22.7	25.3	28.8	32.4	36.3

ที่มา: ดัดแปลงจาก สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย

ตาราง 4 จำนวนชาวญี่ปุ่นที่อาศัยในไทย พ.ศ.2548 (หรือ ค.ศ. 2005) จำแนกตามประเภทสายอาชีพ

ที่	แยกประเภทสายอาชีพ	จำนวน (คน)
1	นักธุรกิจและครอบครัว	28,530
2	สื่อมวลชนและครอบครัว	160
3	นักศึกษาและนักวิชาการ	1,147
4	ประกอบอาชีพส่วนตัวและครอบครัว	1,474
5	ข้าราชการและครอบครัว	904
6	อื่น ๆ	3,366
7	รวม	35,581
8	ผู้ที่มีใบอนุญาตถิ่นที่อยู่	746
9	รวม	36,327

ที่มา: ดัดแปลงจาก สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย

ขณะที่จากสำมะโนประชากร เมื่อปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) พบว่า มีจำนวนประชากรสัญชาติญี่ปุ่นที่อายุมากกว่า 15 ปี และมีงานทำจำนวน 2,582 คน ทั้งนี้ Work permit ที่ออกให้คนสัญชาติญี่ปุ่นจำนวน

13,355 คน⁶ ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2547 (ค.ศ.

⁶ John Bryant and Pongpond Rukumyakit, Does migration to Thailand reduce Thai wages? Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Thailand. Presentation to Migration and Development BBL, 6 December 2007. www.humantrafficking.org/events31 - 14k . รายงานเรื่อง Does Immigration to Thailand Reduce the Wages of Thai Workers?.

2004) จำนวนประชากรของประชากรต่างชาติที่พำนักและทำงานในประเทศไทยประมาณ 2.35 ล้านคน และ 1.99 ล้านคนตามลำดับ (Huguet and Punpuing, 2005) ประเทศที่เป็นถิ่นต้นทางของแรงงานดังกล่าว ได้แก่ ใต้หวัน สิงคโปร์ ออสเตรเลีย บรูไน ญี่ปุ่น และอื่นๆ ทั้งนี้ แรงงานวิชาชีพเฉพาะต่างชาติที่ขึ้นทะเบียนในประเทศไทย จำแนกตามประเทศต้นทางประมาณ 1 แสนคน ซึ่งเกือบหนึ่งในห้ามาจากประเทศญี่ปุ่น

การสำรวจจำนวนประชากรชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย⁷ เมื่อปี พ.ศ.2548 มีชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยจำนวน 36,327 คน และสูงเป็นอันดับที่ 7 ของชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ต่างประเทศทั่วโลก และมีแนวโน้มว่าจำนวนประชากรญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจะขยายตัวมากขึ้นอันเนื่องมาจาก ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างสองประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของการจ้างงานหรือตลาดแรงงานของแรงงานย้ายถิ่นดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า แรงงานย้ายถิ่นชาวไทยในประเทศญี่ปุ่นกับแรงงานย้ายถิ่นชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยเป็นแรงงานคนละกลุ่ม กล่าวคือ แรงงานไทยในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับล่าง ขณะที่แรงงานญี่ปุ่นในไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับบน ดังตาราง 5

⁷ ในการสำรวจจำนวนประชากรชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ประจำประเทศไทยจัดทำประจำในต้นเดือนตุลาคมทุกปี

ตาราง 5 การเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของแรงงานไทยในญี่ปุ่นกับแรงงานญี่ปุ่นในไทย

แรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ	ลักษณะทั่วไป
แรงงานไทยในญี่ปุ่น	เป็นแรงงานกึ่งฝีมือ มักได้รับค่าจ้างต่ำกว่าเมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่น มักเข้าทำงานในธุรกิจการก่อสร้าง ธุรกิจบันเทิง เพศหญิงมากกว่าเพศชาย
แรงงานญี่ปุ่นในไทย	มักเป็นแรงงานระดับวิชาชีพ มักได้รับค่าจ้างสูงและมีสวัสดิการดี เมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่น มักทำงานในบริษัทในเครือของบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น โอนย้ายโอนถ่ายผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ

4. แรงงานข้ามชาติ กับ ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA)

ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น⁸ (JTEPA) เป็นข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ทำให้สินค้าและการลงทุนสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระเสรีมากขึ้น ความตกลงนี้จะลดกำแพงภาษีและลดความไม่แน่นอนอื่นๆอันเนื่องมาจากนโยบาย กฎระเบียบ และกฎเกณฑ์

ต่างๆ ภายในของรัฐ ตลอดจนการสนับสนุนการเคลื่อนย้ายของบุคคล โดยเฉพาะการย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติอย่างเสรีอีกด้วยซึ่งอาจจะส่งผลดีต่อแรงงานไทยที่ต้องการไปแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในญี่ปุ่น

⁸ ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่นดู เว็บไซต์สำนักงานเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศ

ตาราง 6 บุคคลธรรมดา (National person) ที่เข้าข่ายได้รับการเปิดให้เคลื่อนย้ายจากไทยไปญี่ปุ่น

กลุ่ม	บุคคลธรรมดา*	คำอธิบาย
1	นักธุรกิจที่ไปพำนักระยะสั้น (business visitors)	เป็นผู้ไปติดต่อธุรกิจ ไม่ได้คำตอบแทน ไม่เกี่ยวข้องกับ การขายตรงหรือการบริการจากประเทศญี่ปุ่น
2	ผู้โอนย้ายภายในกิจการ (intra-corporate transference)	กำหนดให้เฉพาะนักกฎหมาย บัญชี ตรวจสอบบัญชี เศรษฐศาสตร์บริหารจัดการธุรกิจ
3	นักลงทุน	...
4	ผู้ให้บริการวิชาชีพ (professionals)	กำหนดให้นักกฎหมาย บัญชี สอบบัญชี และบริการ เกี่ยวกับภาษีที่ได้รับใบอนุญาตตามกฎหมายของญี่ปุ่น
5	ผู้ให้บริการตามสัญญา (contractual service supplier)	วิศวกรที่จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่น ผู้เชี่ยวชาญในสาขามนุษยศาสตร์หรือบริการระหว่าง ประเทศก็ต้องจบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย แรงงานที่มีทักษะ ได้แก่ พ่อครัวไทยเพียงอย่างเดียว
6	ครูหรือผู้สอน (instructor)	ครูนาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย การทำอาหารไทย มวยไทย ภาษาไทย และครูสอนสเปาไทย ทั้งนี้ ต้องจบการศึกษา ในวิชาที่เป็นผู้สอนและมีประสบการณ์ในการสอนวิชานั้นๆ มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

หมายเหตุ: *บุคคลธรรมดา หมายถึงบุคคลที่มีสัญชาติและพำนักอาศัยอยู่ในรัฐสองฝ่ายที่ทำข้อตกลงระหว่างกัน

อย่างไรก็ตาม ในบทที่ 9 ของ JTEPA นั้น ยังมีบทเฉพาะว่าด้วยการเคลื่อนย้ายบุคคลธรรมดา (National person) ซึ่งนิยามว่า บุคคลธรรมดา หมายถึงบุคคลที่มีสัญชาติและพำนักอาศัยอยู่ในรัฐสองฝ่ายที่ทำข้อตกลงระหว่างกัน จากการพิจารณาในรายละเอียดถึงข้อปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมพบว่า JTEPA สนับสนุนเพียงการเคลื่อนย้ายบุคคลใน 6 กลุ่มเท่านั้น ได้แก่ นัก

ธุรกิจที่ไปพำนักระยะสั้น (business visitors) ผู้โอนย้ายภายในกิจการ (intra-corporate transference) นักลงทุน ผู้ให้บริการวิชาชีพ (professionals) ผู้ให้บริการตามสัญญา (contractual service supplier) และครูหรือผู้สอน (instructor) ตาม ตาราง 6

นั่นคือ การเคลื่อนย้ายบุคคลธรรมดา ในบทที่ 9 ของ JTEPA นั้น ประกอบด้วย “บุคคล

ธรรมดา” กลุ่มคนที่เข้าข่ายได้รับการเปิดให้เคลื่อนย้ายจากไทยไปญี่ปุ่นโดยสะดวกขึ้นนั้นจะกระจุกตัวอยู่ที่นักลงทุน ผู้เชี่ยวชาญ แรงงานที่มีทักษะและครูหรือผู้สอนบางประเภทเท่านั้น ขณะที่ในปัจจุบัน แรงงานไทยที่ไปอาศัยและทำงานอยู่ในญี่ปุ่นมีเป็นจำนวนมากทั้งที่อยู่ในรูปของผู้ฝึกงานและผู้ลักลอบทำงาน⁹ ตลอดจนแรงงานไทยที่ไร้ทักษะหรือกึ่งทักษะหรือกึ่งทักษะอื่นๆที่ทำงานถูกกฎหมายอยู่ในญี่ปุ่นอีกหลายหมื่นคนจะไม่ได้โอกาสจากข้อตกลง JTEPA เพราะญี่ปุ่นยังคงปิดประตูอย่างแข็งขัน อีกนัยหนึ่ง การเคลื่อนย้ายคนโดยเฉพาะแรงงานที่ไร้ทักษะนั้นถูกปิดกั้นและควบคุมเช่นเคย¹⁰

5. สรุป

การลงทุนโดยตรงต่างประเทศของนักลงทุนญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งดำเนินธุรกิจหลายประเภทเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจไทยโดยรวมทั้งด้านเงินทุน เทคโนโลยี การจ้างงาน รายได้

⁹ เฉพาะในปี 2550 (หรือ ค.ศ. 2007) นักวิชาการญี่ปุ่นคาดว่าจำนวนแรงงานไทยไร้ทักษะที่ลักลอบทำงานในประเทศญี่ปุ่นมีประมาณ 2,000 คน

¹⁰ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ศึกษาผลกระทบของ JTEPA ระบุว่า ในรอบการเจรจาใน JTEPA แม้ญี่ปุ่นจะให้ข้อผูกพันในหลายสาขาวิชาชีพ แต่ก็มิได้ผ่อนปรนเงื่อนไขด้านการศึกษาและประสบการณ์ และมีได้ให้การรับรองมาตรฐานการศึกษาและวิชาชีพไทย ยกเว้นในกรณีของวิชาชีพการปรุงอาหาร

จากการส่งออกสินค้าและบริการ ขณะที่มีความแรงงานญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยแต่ก็มีแรงงานไทยเป็นจำนวนมากย้ายถิ่นออกไปทำงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะบางประการของการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติระหว่างประเทศทั้งสองโดยการวิจัยเอกสาร แล้ววิเคราะห์เชิงพรรณนา การศึกษานี้จะเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างประเทศทั้งสองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า จำนวนแรงงานไทยที่ย้ายถิ่นออกไปทำงานในประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนมากกว่าหลายเท่าเมื่อเทียบกับจำนวนแรงงานญี่ปุ่นที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย แรงงานย้ายถิ่นชาวไทยในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นแรงงานกึ่งฝีมือเป็นงานที่ต้องใช้กำลังกาย ตรายาคต่ำ และสกปรกอันตราย เช่น ผู้ใช้แรงงานในงานก่อสร้าง ในฟาร์ม ในสถานบันเทิงเรีงมย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นงานอาชีพที่แรงงานชาวญี่ปุ่นในท้องถิ่นไม่ประสงค์จะทำอีกต่อไป แรงงานย้ายถิ่นชาวไทยมักได้รับค่าจ้างต่ำกว่าเมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่น บางครั้งเข้าข่ายเข้าเมืองผิดกฎหมายอันเนื่องมาจากการอยู่อาศัยเกินกำหนดเวลาที่ได้รับอนุญาตและบางครั้งลักลอบทำงานโดยผิดกฎหมาย

ในทางตรงข้าม แรงงานย้ายถิ่นชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยมักเป็นแรงงานระดับวิชาชีพ ส่วนใหญ่มักทำงานในบริษัทในเครือ

ของบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่น ได้รับค่าจ้างจากบริษัทแม่ซึ่งมักได้รับค่าจ้างสูงและมีสวัสดิการดีกว่าเมื่อเทียบกับแรงงานท้องถิ่น โดยทั่วไปสังคมไทยถือว่าแรงงานย้ายถิ่นชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยมีคุณูปการต่อสังคมไทยทั้งการถ่ายทอดเทคโนโลยีและและการสร้างเครือข่ายตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะความเป็นหุ้นส่วนพันธมิตรทางธุรกิจในทุกระดับซึ่งจะพัฒนาไปสู่การทูตภาคประชาชน (People to People Diplomacy)

เอกสารอ้างอิง

- นพวรรณ จงวัฒนา.2531. **อภิธานศัพท์ ประชากรศาสตร์**. เอกสารสถาบัน หมายเลข 148/31. <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/โลกาภิวัตน์>
- สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กุมภาพันธ์ 2531. **ประชากรศาสตร์** สำคัญโดยสังเขป. สถาบันประชากรศาสตร์
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. 2543. ประชากรศาสตร์ สารัตถศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอกสารฉบับพิเศษ หมายเลข 7. http://www.cps.chula.ac.th/research_division/basic_data/b_migration.html
- Lredale, Robyn; Charles Hawksley; and Stephen Castles. **Migration in the Asia Pacific: Population settlement and citizenship issues**. Edward Elgar publishing, 2003. **วิทยาลัยประชากรศาสตร์**. “หญิงไทยในเยอรมัน-ญี่ปุ่นยอดพุ่งปัญหาอีก.”
- Djajic, Slobodan. **International Migration: Trends, policies and economic impact**. Routledge, 2001. **สำนักข่าวเนชั่น**. 14 กุมภาพันธ์ 2552. http://www.cps.chula.ac.th/html_th/pop_base/pop_dev/pop_dev_101.html
- Stalker, Peter. **Workers Without Frontiers the Impact of Globalization on International Migration**. Geneva: International Labour Office, 2000. **ฐานข้อมูลประชากร**. ฝ่ายประชากร วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย http://www.cps.chula.ac.th/research_division/basic_data/b_migration.html

- สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย.
<http://www.th.emb-japan.go.jp/th/relation/others.htm#7>
- สำนักงานเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น
 กระทรวงการต่างประเทศ. **ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น JTEPA.** <http://www.mfa.go.th/jtepa/index.html>
- สุรางค์ จันทวานิช. “กรอบแนวคิดว่าด้วยการย้ายถิ่นระหว่างประเทศสาเหตุและผลกระทบของการย้ายถิ่น.” . **เอเชียปริทัศน์**, ก.ค.-ธ.ค.2546
- สุรางค์ จันทวานิชและอังคณา กมลเพ็ชร. “การย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก: ปัญหา และแนวโน้ม.” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันเอเชียศึกษา, 2540
- Asia Pacific Migration Research Network (APMRN). Migration Issues in the Asia Pacific .
 ISSUES PAPER FROM THAILAND.
<http://www.unesco.org/most/apmrnw14.htm>
- Bryant, John and Pungpond Rukumnuaykit.
 Does migration to Thailand reduce Thai wages? Institute for Population and Social Research. Mahidol University, Thailand.
 Presentation to Migration and Development BBL, 6 December 2007.www.humantrafficking.org/events/31-14k
- Geoffrey Ducanes and Manolo Abella.
 January 2008. “Labour Shortage Responses in Japan,Korea, Singapore, Hong Kong, and Malaysia: A Review and Evaluation.”http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_099166.pdf
- Huguet, Jerrold W. and Sureeporn Punpuing; International Migration in Thailand, IOM, ILO, UNICEF, UNDP, UN ESCAP,World Bank, WHO (Thematic Working Group on

International Migration in Thailand), The MIT Press, 2005 [http://eh.net/
bookreviews/library/1227](http://eh.net/bookreviews/library/1227)
Bangkok, Thailand, 2005.
[http://www.iom-seasia.org/
resource/pdf/SituationReport.PDF](http://www.iom-seasia.org/resource/pdf/SituationReport.PDF) -----, "The age of mass migration
Causes and economic impact",
The MIT Press, 2005
Timothy J. Hatton, Jeffrey G. Williamson, [http://www.h-net.msu.edu/reviews/
showpdf.php?id=2322](http://www.h-net.msu.edu/reviews/showpdf.php?id=2322)
"Global migration and the world
economy",